

אֶתְהוּת הָרוּחַנִיּוֹת.

עא

בחינוך האדם היחיד. וכן בחינוך האדם הכללי, האומה והאנושיות, צריכים לשום לב לאחדות הרוחניות, דהיינו שהשכל יהיה משפיע ישר על הרגש, והרגש על הדמיון, והדמיון על הפעולות.

וכש"ש סתירה בין אלה החלקים או ההריסה מוצאה מקום לחול.

ועל גבי אלה ארבעה החלקים, שהם שכל, רגש, דמיון, מצ"ש, מתעלה הענין האצילי, שהוא שורש הנשמה של האיש ושל הצבור, במקור ההויה העליונה.

פרק מתפרט עוד פרט של ישראל בניגוד לגויות ולמיניות. יש כאן שימת לב והתבוננות בצלם אלהים שבאדם המיוחד לישראל, צלם אלהים באדם מישראל, נשמת ישראל, פנים ישראל, ישראל ותורה, ישראל אורייתא וקודשא בריך תד הוא.

2. מקור אחד

יסוד האמונה היא עניין אחדות ד' שברא את הכל, ונגד זה נלחמים המינים שמאמינים בשתי רשויות? מתוך ד' אחד ושמו אחד³, נובעים כל הכוחות וכל הפעולות בעולם, וכן הדבר גם באדם, שיש לו כוחות רבים, שכל רגש ועוד, וכולם נובעים ממקור אחד, נשמתו המחיה את כל האברים ומפעילה את כל כוחות האדם. לכל קיצוניות יש חיסרון, והיא מקור להרס, אלא אם כן היא לומן קצר בלבד במגמה של תיקון כדי להגיע לדרך האמצעית⁴. גם בתורה, הדגשה של פרט מסוים ואמירה שהוא העיקר, יש בכך סילוף התורה. כך בכוחות הנפש שבאדם אין להדגיש יותר מדי צד אחד.

3. שכל רגש רצון דמיון

ארבעת היסודות הבולטים בפסיכולוגיה של האדם הם שכל, רגש, רצון ודמיון. אדם שכולו קרירות שכלית, ללא מקום לצד רגשי, הוא אדם לא נורמלי. וכן אדם שהוא כולו רגשי ללא שכל כלל גם הוא לא נורמלי. וגם אדם שהוא כולו מלא רצון ללא שימוש בשכל וברגש הוא אינו נורמלי, והדבר עלול להביא להרס.

אנו נפגשים הרבה עם המושג של שם בן ארבע אותיות, שם הוי"ה. וכנגד זה יש ארבעה יסודות שבונים את בית ישראל: תורה, נבואה, כהונה ומלכות. וכן הוא ברמות האדם ופירצופו היסודי. הרמב"ם מפרש שצלם אלוהים שבאדם, התוכן האלוהי שבאדם, הוא השכל⁵. הכוונה לאו דווקא לשכל של סידור חשבונות, בחנות, כמובן, אלא השכל הרוחני הפנימי הנשמתי שבאדם. רש"י קורא לזה דיעה. "ויחי האדם לנפש חייה"⁶, "שיש לו דעה ודיבור". זה אותו דבר. יש מקום להבין שהצד הזה הרוחני, שכלי, איריאלי, עילאי שבאדם הוא הנקודה הראשונה של מהות האדם,

1. עי' זרר ח"ג עג א.

2. עי' אורות ישראל ותחיתו טו.

3. זכריה ד טו.

4. רמב"ם שמונה פרקים פ"ד.

5. מורה נבוכים א א.

6. בראשית ב ז.

יצירת האדם. היחוד, הספיציפיות של האדם, היא השכל, הדעת. מתוך כך דמות האישיות נפגשת עם ארבעה, עם שם הוי"ה. יש ארבעה יסודות פסיכולוגיים אינטלקטואליים, שבונים את הבניין הרוחני שלו, ואפשר גם לקרוא זאת את הנפש שלו. יש ארבע קומות בחיוניות האנושית של האדם. כך העובדה המאוד ברורה שיש ארבעה יסודות באנושיות היהרותית הרוחנית של כלנו, ושל כל אחד ואחד מאיתנו, בתור בני אדם, בני אדם מישראל. כמוכן, יש גם כוחות גופניים. שכל, רגש, רצון, דמיון הם בניין שלם, קומה שלימה בת ארבע קומות. יש מקום להתבונן בבניין המרובע הזה. צריך לזכור שיש סדר בעולם ובטבע, בעולם הגשמי ובעולם הרוחני, "כולם בחכמה עשית"⁷. יש סדר אלוהי בעולם, יש סדר של בניין במבנה הרוחני הנפשי שלנו.

קודם כל, השכל. "ויפח באמיו נשמת חיים"⁸. שכל האדם הוא מעל הכל. "אתה חונן לאדם דעת"⁹. שכל, דעת, חכמה, אמונה, הם מלים שונות לאותו דבר, שכל בקדושה, שכל בחכמה, שכל של תורה ושל דעת אלהים. "דע את אלהי אביך ועבדו"¹⁰. בתוך הבניין הרוחני בן הארבע, השכל הוא "האלף", היסודי המקורי, מתנת אלהים שלנו. המיוחד לאדם הוא השכל.

עם זה נפגשים בצד שבאדם הנקרא רגש. השכל מיוחד לאדם, הרגש אינו כל כך מיוחד. יש רגש גם לבעלי חיים, רגש אינסטינקטיבי. הוא שייך לצד החי שלנו. אנתנו חיים וגם בעלי חיים הם חיים. הרגש הוא הרגשה פסיבית של פעולת דבר מסוים על חושינו. גורמים חיצוניים פועלים על כוחות הנפש שבאדם.

היסוד השלישי הוא הרצון, שהוא מין מצב רגשי לגבי המעשים, מרץ הרצון הוא הצד המעשי ביחס לסדרי החיים. הוא נובע מהתרשמות ודחף לפעולות. היסוד הרביעי בכוחות הנפשי של האדם הוא הדמיון, המדמה.

בכל אלה יש מדרגות על גבי מדרגות. גם אצל תינוק יש שכל. יש שכל קטן ויש שכל בגדלותו. גם ברגש יש אופנים שונים, יש מדרגות קטנות ויש מדרגות נעלות ביותר. וכן ברצון, יש רצון ויש רצון, יש רצון לאידיאליים מוסריים, רצון לעילא ולעילא, "חבר רצונו לרצון ד"¹¹. ובאחרונה בציר הדמיון, בהצטיינות. יש דמיונות קטנים ילדותיים טפשיים, ומול זה יש מצבים בגדלות, כוחות יצירה של

7. תהילים קד כד.

8. בראשית ב ז.

9. שמונה עשרה.

10. דברי הימים א כח ט.

(שיחות הרב צבי יהודה זצ"ל)

88 ספר אורח, ישראל ותחיתו

פרק י"ג